

УДК 371.134

Н.О. ЧЕРНЯК,
*аспірант, старший викладач кафедри прикладної лінгвістики
та методики навчання іноземних мов
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

У статті проведено аналіз таких понять, як «особистісна спрямованість» та професійна спрямованість», а також виявлено основні компоненти, що формують професійну спрямованість особистості майбутнього фахівця.

Ключові слова: особистісна спрямованість, професійна спрямованість, основні компоненти професійної спрямованості, мотиваційний компонент, емоційний компонент, рефлексивний компонент, когнітивний компонент, діяльнісний компонент.

Постановка проблеми. Якісна підготовка майбутнього фахівця як головна складова людського капіталу є основоположним елементом конкурентоспроможності та сталого розвитку країни. На превеликий жаль, сучасна Україна має велику кількість спеціалістів не спроможних ефективно вирішувати професійні питання.

Проблема формування професійної спрямованості майбутнього фахівця є досить актуальною і потребує свого вирішення, адже спрямованість на професію, яка формується впродовж навчання як у школі, так і в вищому навчальному закладі, дає можливість молодому фахівцю реалізуватись у професійному колективі, сприяє активізації зусиль щодо постійного професійного самовдосконалення, що, в свою чергу, дозволяє відчувати особисту самодостатність та конкурентоспроможність на ринку праці.

Отже, одним із пріоритетних напрямів підвищення якості професійної підготовки майбутнього фахівця є формування його професійної спрямованості.

Аналіз досліджень та публікацій. Оскільки професійна спрямованість є складовою спрямованості особистості, у науковій педагогічній та психологічній літературі висвітлюються теоретичні аспекти визначення обох понять.

Проблемі спрямованості особистості присвячені дослідження таких науковців, як: Б. Ананьєв, Л. Божович, Е. Зеєр, О. Ковальов, Н. Кузьміна, М. Левітов, О. Леонт'єв, А. Маслоу, В. Мерлін, М. Неймарк, К. Платонов, К. Роджерс, С. Рубінштейн, В. Сластьонін та ін.

Багато вітчизняних і зарубіжних психологів та педагогів (Б. Анасьєв, С. Архангельський, Ю. Бабанський, Г. Гілфорд, Дж. Голланд, О. Голубєва, Л. Дубинець, Е. Еріксон, Е. Зеєр, Т. Ільїна, Н. Кузьміна, О. Леонт'єв, С. Рубінштейн, В. Сластьонін, Н. Тализіна, Л. Шевченко, О. Щербаков, В. Якунін, С. Яремчук та ін.) присвятили свої дослідження проблемі професійної спрямованості особистості.

Науковцями досліджувалися найрізноманітніші аспекти, а саме: зміст і структура професійної спрямованості (С. Асадуліна, Л. Божович, Т. Деркач, М. Дьяченко, С. Зимічева, Н. Кузьміна, О. Леонт'єв, Б. Ломов, В. Маралов, Т. Маралова, О. Мірошниченко, Л. Мітіна, Є. Никиреєв, С. Рубінштейн, А. Сейтешев, В. Семиченко та ін.); етапи становлення й рівні сформованості професійної спрямованості (Л. Ахмедзянова, Т. Дубовицька, Є. Никиреєв, В. Сластьонін та ін.); критерії оцінки професійної спрямованості й методи її діагностики

ки (Є. Ільїн, Н. Кузьміна, А. Реан, В. Симонов, Н. Ткачова, О. Щербаков, П. Шавір та ін.); формування професійної спрямованості особистості в процесі професійної підготовки у вищій школі (О. Борисова, Я. Васильєв, М. Дуранов, В. Жернов, К. Жукова, В. Зінченко, В. Кальней, А. Кир'якова, О. Лешер, С. Матушкін, І. Сасова, А. Троцко, Л. Шевченко, Н. Яковлева та ін.); умови та шляхи формування й корекції професійної спрямованості особистості студентів (М. Дьяченко, Е. Зеєр, Є. Іванченко, Н. Кузьміна, О. Маслюк, В. Сластьонін, О. Темрук, Г. Тимошко, Г. Томілова, П. Шавір та ін.).

Науковці С. Асадуліна, А. Гебос, О. Гребенюк, Т. Деркач, С. Зимічева, Є. Ільїн, А. Маркова, В. Сластьонін, П. Якобсон, В. Якунін та інші вивчали сутність структури професійної спрямованості особистості та робили спроби виокремити її структурні компоненти. Наукові джерела свідчать, що вчені виокремлюють компоненти у структурі професійної спрямованості з метою діагностики її наявності та рівня її сформованості, деякі вчені – з метою подальшої розробки педагогічних технологій її формування.

Метою публікації є аналіз понять «особистісна спрямованість», «професійна спрямованість», а також визначення основних компонентів, що формують професійну спрямованість особистості майбутнього фахівця.

Згідно з поставленою метою нами було визначено основні завдання: здійснити аналіз психолого-педагогічної літератури та емпіричного досвіду науковців-дослідників щодо сутності спрямованості особистості та професійної спрямованості; здійснити аналіз психолого-педагогічної літератури та емпіричного досвіду науковців-дослідників щодо компонентів, які формують професійну спрямованість; на основі проведеного аналізу визначити основні компоненти, що формують професійну спрямованість особистості майбутнього фахівця; з'ясувати перспективи щодо подальших досліджень у цьому напрямі.

Виклад основного матеріалу. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури дійшли висновку, що єдиного підходу до розуміння суті поняття спрямованості особистості не існує, оскільки існує безліч його визначень і тлумачень.

Згідно з дослідженнями Л.І. Божович, спрямованість можна розуміти як систему стійко домінуючих мотивів [2].

Б.Г. Ананьєв розглядає спрямованість як властивість особистості, основою якої є сукупність ціннісних орієнтацій, динамічних відносин, мотивів поведінки [1].

У гуманістичній психології, представниками якої є А. Маслоу, К. Роджерс та ін., спрямованість особистості пов'язана з категорією «самоактуалізації». Спрямованість особистості розглядається як прагнення до самоактуалізації. Самоактуалізація визначається як відповідність людини власній природі, прагнення до актуалізації закладеного в людині потенціалу.

Нам імпонує підхід до розуміння суті поняття спрямованості особистості Е. Зеєра, який вважає, що загальна спрямованість особистості відображає людські, громадянські позиції, розуміння нею сенсу життя, свого місця в ній, особливості світогляду, життєвих ідеалів, потреб, прагнень та служить передумовою розвитку професійної спрямованості [3].

Слід зазначити, що вчені виділяють різні види спрямованості особистості, наприклад: загальну спрямованість, ділову спрямованість, спрямованість на взаємодію, пізнавальну спрямованість особистості, професійну спрямованість та інші. Проаналізувавши теоретичні наукові джерела та емпіричний досвід науковців-дослідників, визначили, що вчені ще не мають загальноприйнятої класифікації видів спрямованості особистості, а також універсальних критеріїв її типологізації. У свою чергу, це сприяло тому, що у психолого-педагогічній науці питання співвідношення й взаємозв'язку загальної і професійної спрямованості розуміється неоднаково. Одні вчені вважають професійну спрямованість підсистемою загальної спрямованості, яка здатна модифікувати і суттєво трансформувати загальну спрямованість, інші – вважають професійну спрямованість формою виявлення загальної спрямованості особистості у сфері певної діяльності і самовизначення тощо. Але вчені мають спільну думку стосовного того факту, що професійна спрямованість базується на загальній спрямованості особистості.

Проблема вивчення професійної спрямованості особистості є доволі складною, оскільки перебуває на стику психології розвитку і психології особистості, психології праці, педагогіки і педагогічної психології.

Як уже зазначалося вище, цій проблемі присвячено дослідження багатьох як вітчизняних, так і зарубіжних психологів та педагогів.

Згідно з дослідженнями С. Рубінштейна, професійна спрямованість особистості – це вияв загальної спрямованості у праці, яка розглядається як засіб виховання особистості.

На думку В. Сластьоніна, професійна спрямованість особистості – це доволі усвідомлена й емоційно виражена орієнтація особистості на певний вид професійної діяльності [8].

Л. Шевченко вважає професійну спрямованість особистості одним із суттєвих компонентів особистості, що виявляється в зосередженості особистості на предметі діяльності, у прагненні глибше пізнати його, вивчити, набути певних знань, умінь, навичок [10].

Ґрунтуючись на вже наявних трактуваннях поняття професійної спрямованості особистості, ми розуміємо його як інтегроване поняття, яке є компонентом загальної спрямованості особистості, безпосереднім чином пов'язане з мотиваційною сферою людини, яка формує вибіркове позитивне ставлення до професії, особистісне прагнення застосовувати свої знання, досвід, здібності в галузі обраної професії та самореалізуватися в ній.

З метою кращого розуміння структури професійної спрямованості особистості розглянемо її основні компоненти.

Науковці Б. Ананьєв, Л. Божович, В. Сластьонін, С. Яремчук та інші традиційно до структури професійної спрямованості відносять такі компоненти та їх показники: когнітивний (знання про професію, усвідомлення важливості професії тощо); емоційний (пізнавальний інтерес, інтерес до фаху, позитивне ставлення до професії, задоволеність нею, певні переживання, пов'язані з професійною діяльністю, тощо); діяльнісний або поведінковий (характеристики досвіду: умінь, певні дії та операції тощо) [1; 2; 8; 11].

Науковці Е. Зеер та Є. Іванченко виділяють такі складові професійної спрямованості особистості: система орієнтацій, пов'язаних з професійним спрямуванням людини; установка як схильність до вибору професії, професійної підготовки і способів виконання професійної діяльності; професійні інтереси, що виражають особисту приязнь до конкретного виду праці; мотиви як сукупність зовнішніх або внутрішніх умов, що викликають активність особистості і визначають її спрямованість; ставлення особистості до професії, що виражається в задоволеності обраною професією, в перспективах професійного зростання [3; 4].

Вирішальним у структурі професійної спрямованості Є. Ільїн, Г. Тимошко, Л. Шевченко та інші виділяють, крім вищезгаданих, мотиваційний компонент і підкреслюють, що навколо цього компонента формуються основні властивості і якості майбутнього фахівця [5; 9; 10].

Вважаємо, що саме особистісне прагнення застосовувати свої знання, досвід, здібності в галузі обраної професії є ключовим мотивом до прагнення набути певних знань, умінь та навичок у певній професійній сфері.

На нашу думку, підхід до розуміння структури професійної спрямованості та її компонентів дослідниці В. Семиченко є більш розгорнутим. Автор у структурі спрямованості виокремлює особистісний, рефлексивний та процесуальний компоненти. До особистісного компонента належать: потреби, бажання, інтереси, ідеали, переконання, світогляд, ціннісні орієнтації людини тощо. До рефлексивного компонента належать: самооцінка, самопізнання, усвідомлене ставлення до труднощів. До процесуального компонента належать: когнітивна, емоційно-оціночна та поведінкова або діяльнісна складові [7].

Таким чином, на підставі проведеного аналізу питання структури професійної спрямованості особистості стає можливим виокремити основні компоненти професійної спрямованості, а саме: мотиваційний компонент, емоційний, рефлексивний, когнітивний та діяльнісний.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, у цій публікації проведено аналіз понять «особистісна спрямованість», «професійна спрямованість» та виявлено основні компоненти, що формують професійну спрямованість особистості майбутнього фахівця.

Нам імponує підхід до розуміння суті поняття спрямованості особистості Е. Зеєра, який вважає, що загальна спрямованість особистості відображає людські, громадянські позиції, розуміння нею сенсу життя, свого місця в ньому, особливості світогляду, життєвих ідеалів, потреб, прагнень та є передумовою розвитку професійної спрямованості.

Професійну спрямованість особистості ми розуміємо як інтегроване поняття, яке є компонентом загальної спрямованості особистості, безпосереднім чином пов'язане з мотиваційною сферою людини, яка формує вибіркове позитивне ставлення до професії, особистісне прагнення застосовувати свої знання, досвід, здібності в галузі обраної професії та самореалізуватися в ній.

Проаналізувавши теоретичні наукові джерела та емпіричний досвід науковців-дослідників, визначили, що вчені ще не мають загальноприйнятої класифікації видів спрямованості особистості, а також універсальних критеріїв її типологізації. У свою чергу, це сприяло тому, що у психолого-педагогічній науці питання співвідношення і взаємозв'язку загальної та професійної спрямованості розуміється неоднаково, але вчені мають спільну думку стосовного того факту, що професійна спрямованість базується на загальній спрямованості особистості.

З метою кращого розуміння структури професійної спрямованості особистості розглянули компоненти професійної спрямованості та виокремили основні, а саме: мотиваційний, емоційний, рефлексивний, когнітивний та діяльнісний.

Завдання подальших досліджень полягає у виявленні на основі аналізу психолого-педагогічної літератури та матеріалів наукових конференцій, основних компонентів, що впливають на формування професійної спрямованості майбутніх практичних психологів.

Список використаних джерел

1. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания / Б.Г. Ананьев. – 3-е изд. – СПб.: Питер, 2002. – 240 с.
2. Божович Л.И. Изучение личности и формирование ее в онтогенезе / Л.И. Божович // Проблемы управления процессом формирования личности: материалы второго симпозиума / под. ред. А.В. Зосимовского, Л.И. Рувинского. – М.: Изд-во МГУ, 1972. – С. 7–18.
3. Зеер Э.Ф. Психология профессионального развития: учеб. пособ. для студентов высших учебных заведений / Э.Ф. Зеер. – 2-е изд., стер. – М.: Издательский центр «Академия», 2007. – 240 с.
4. Иванченко Є.А. Дослідження щодо виявлення професійної спрямованості студентів та результати її формування в системі інтерактивної професійної підготовки майбутніх економістів / Є.А. Иванченко // Наука і освіта. – О., 2009. – № 10. – С. 123–129.
5. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы / Е.П. Ильин. – СПб.: Питер, 2003. – 512 с.
6. Маслоу А. Самоактуализация // Психология личности: тексты / под. ред. Ю.Б. Гиппенрейтер, А.А. Пузырея]. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1982. – С. 108–117.
7. Семиченко В.А. Проблемы мотивации поведения и деятельности человека. Модульный курс психологии. Модуль «Направленность» (Лекции, практические занятия, задания для самостоятельной работы) / В.А. Семиченко. – К.: Миллениум, 2004. – 521 с.
8. Слостенин В.А. Педагогика: инновационная деятельность / В.А. Слостенин, Л.С. Подымова. – М.: Магистр, 1997. – 224 с.
9. Тимошко Г.В. Дослідження професійної спрямованості студентів магістрантами / Г.В. Тимошко // Вісник Донбаської національної академії будівництва і архітектури. – 2011. – Вип. 2 (88). – С. 3–6.
10. Шевченко Л.М. Професійна спрямованість: методологічний аспект / Л.М. Шевченко // Науковий вісник. – К., 2005. – Вип. 88. – С. 204–215.
11. Яремчук С.В. Формування професійно-психологічної спрямованості особистості майбутнього вчителя: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Яремчук Софія Володимирівна. – К., 1999. – 216 с.

В статье проведен анализ таких понятий, как «личностная направленность» и «профессиональная направленность», а также выявлены основные компоненты, которые формируют профессиональную направленность личности будущего специалиста.

Ключевые слова: личностная направленность, профессиональная направленность, основные компоненты профессиональной направленности, мотивационный компонент, эмоциональный компонент, рефлексивный компонент, когнитивный компонент, деятельностный компонент.

This article considers such concepts as «personal orientation» and «professional orientation» as well as identifies the key components that form the professional orientation of a future specialist.

Key words: personal orientation, professional orientation, the basic components of professional orientation, motivational component, emotional component, reflective component, cognitive component, activity component.

Одержано 4.10.2014.